

Rutilius Namatianus, Constantius III. a Stilicho

■ STANISLAV DOLEŽAL
(České Budějovice)

Abstract:

Rutilius Namatianus, Constantius III and Stilicho

The article deals with the attitude of the late Roman poet and former high-ranking official Rutilius Namatianus towards two Western generalissimos of his time: Stilicho and Constantius, both of whom he probably knew personally. Rutilius attacks the former and extols the latter without supplying his readers with adequate reasons. Their stance on the Visigoths presents itself as a suitable explanation: Rutilius hates the Goths and therefore gives praise to Constantius for subduing them. Stilicho, charged by Rutilius and several other sources as a traitor who allowed Alaric to plunder Italy, is therefore to Rutilius an enemy of the Roman world. Personal or religious reasons of Rutilius' hatred seem to play a lesser role.

key words: Rutilius Namatianus; Stilicho; Constantius III; Western Roman Empire

klíčová slova: Rutilius Namatianus; Stilicho; Constantius III.; západofřímská říše

Pozdněřímský básník Rutilius Namatianus se svou básní *De reditu suo* zaujímá v římské poezii zvláštní místo. Nikoliv tím, že reflektuje soudobé události – to činí např. i jeho současník Claudius Claudianus –, ani tím, že po formální stránce je jeho báseň cestopisem nebo spíše itinerářem (neboť se zabývá básnickovou cestou z Itálie do rodné Galie).¹ Ojedinelost Rutiliovy básně spočívá v tom, že nám umožňuje proniknout do způsobu myšlení bý-

¹ Těchto „poetických itinerářů“ vznikla v římské literatuře celá řada a Rutilius mohl být inspirován např. Ovidiem (*Trist.* I, 10), Horatiem (jeho cestou do Brundisia, *Sat.* I, 5) či Luciliem (cestou na Sicílii, fragmenty 97–147), dále Statiem (*Silv.* III, 2) a Ausoniovou básní *Mosella*. CAMERON (1967, s. 35) kromě toho tvrdí, že Rutilius byl ovlivněn Claudianem.

valého vysokého římského úředníka, kdysi zodpovědného, jak uvidíme, za prakticky celou administrativní mašinérii západořímské říše. Charakter poezie dvou básníků, kteří jsou časově, sociálně i tematicky Rutiliovi nejbližší, a se kterými jej tedy lze nejlépe srovnat, tedy Ausonia a Claudia Claudiana, je odlišný. První z nich sice zastává vysoké úřady,² ale v jeho poezii se tato skutečnost téměř nijak neprojevuje; druhý se sice hodně zaměřuje na politiku západořímského i východořímského dvora, ale z pozice Stilichonova dvorního básníka, nezastávajícího žádný úřad. Naproti tomu Rutilius byl po řadu let v centru dění západořímské říše a to v jeho básni zanechalo zajímavé stopy. Byl současníkem dvou vysoce postavených osobností západořímské politiky – Stilichona a Constantia III. – a v jeho díle se zrcadlí jeho vztah k oběma těmto osobnostem. Pokusíme se tento vztah prozkoumat.

Rutilius byl totiž v roce 412 *magister officiorum* (samozřejmě na Zápádě).³ Josef Češka⁴ tento pojem překládal jako „náčelník císařských úřadů“, ale to není zdaleka přesné. *Magister officiorum* byl sice jakýmsi „přednostou“ císařských úřadů (*officia*), ale ve skutečnosti měl mnohem více kompetencí.⁵ Funkce vznikla na počátku 4. století, přibližně kolem roku 315. *Magister officiorum* byl původně *tribunus*, ale už v polovině 4. století je tento úředník dosvědčen s titulem *comes*, a to dokonce nejvyššího stupně (*comes primi ordinis*).⁶ Tomu odpovídal i postup v hodnostních třídách: původně *vir clarissimus*, poté *vir spectabilis* a v Rutiliově době už *vir illustris*. *Magister*

² Ausonius je dosvědčen jako *quaestor sacri palatii* v letech 375–376, následně jako *praefectus praetorio Galliarum* (377–378) a poté dokonce v mimořádné funkci *praefectus praetorio Galliarum, Italiae et Africae* (378–379). Na rok 379 byl rovněž odměněn konzulátem. Viz PLRE I, s. 140–141 (Decimius Magnus Ausonius 7).

³ CTh VI, 27, 15. Je zde sice jmenován jako Namatius, nikoliv Namatianus, ale většina moderních autorů se shoduje na tom, že je totožný s naším básníkem. Ostatně básníkové jméno je uváděno různě i v rukopisech *De reditu suo* – je dochováno nejen jako Namatianus, ale také Numantianus a Numatianus. K tomuto problému viz CLAUSS 1981, s. 172–173.

⁴ AMMIANUS MARCELLINUS. *Dějiny římské říše za soumraku antiky*. Přeložil Josef ČEŠKA. Praha 2002, např. s. 102, 254, 274 a jinde.

⁵ CLAUSS 1981, s. 1–2.

⁶ Titul *comes*, zavedený Konstantinem I., byl nejdříve udělován různým vojenským i civilním činitelům, především členům dvora, ale brzy též jedincům stojícím mimo dvůr a dokonce i mimo státní správu. Nakonec degeneroval do podoby pouhého honorárního titulu. Ostatně už v Konstantinově době se tento titul natolik rozšířil, že musel být dále diferencován na tři třídy (*comes primi ordinis*, *secundi ordinis*, *tertií ordinis*).

officiorum byl členem konzistoře neboli císařské rady (*sacrum consistorium*). Dalšími stálými členy tohoto tělesa (*comites consistoriani*) byli – v tomto pořadí důležitosti – kvéstor (*quaestor sacri palatii*) a dva „finanční ministři“: *comes sacrarum largitionum* a *comes rei privatae*.⁷ Z vojenských činitelů byli přítomni oba vrchní generálové (*magistri militum praesentales*). Přestože z civilních členů měl zprvu nejdůležitější postavení kvéstor, v druhé polovině 4. století jej ve významu předstihl *magister officiorum*.⁸ To konečně vyplývá už z rozsahu jeho pravomocí, jež byly stejně rozsáhlé jako rozmanité: v jeho kompetenci byly zahraniční vztahy, státní pošta (*cursus publicus*), státní zbrojovky (*fabricae*), úřad starající se o audience u císaře (*officium admissionum*), dále speciální pověřenci vysílání do provincií (*agentes in rebus, curiosi omnium provinciarum*), úředníci pověřeni zajišťováním ubytování pro přesunující se vojenské oddíly (*mensores*), tlumočníci (*interpretes diversarum gentium*), dveřníci (*decani*), štolbové (*stratores*), nositelé pochodní (*lampadarii*), spojky (*cursores*), zapisovatelé (*notarii*) a především čtyři dvorské kanceláře (*scrinium memoriae, scrinium dispositionum, scrinium epistolarum* a *scrinium libellorum*). Úředníci z těchto kanceláří pracovali také pro kvéstora, jenž neměl své vlastní *officium*. Pravděpodobně nejdůležitější kompetenci, již *magister officiorum* měl, však byla kontrola všech vyšších úřadů civilního a v některých případech dokonce i vojenského státního aparátu, neboť jednotliví *agentes in rebus* působili jako vedoucí kanceláře (*principes officii*) v úřadech prétoriánských prefektů (*praefecti praetorio*), jejich zástupců (*vicarii*), také městských prefektů (*praefectus urbis Romae, praefectus urbis Constantinopolitanae*) a mnoha dalších vyšších úředníků.⁹ Kromě všech těchto svých funkcí a pravomocí velel *magister officiorum* elitní císařské gardě (*scholae palatinae*). Z těchto důvodů je nemožné přeložit termín *magister officiorum* přesně a správně. Je pouze důležité si uvědomit, že po určitou dobu ovládal *comes primi ordinis et magister officiorum* Rutilius Claudius Namatianus, *vir illustris*, prakticky celé administrativní soukolí západoférické říše.

⁷ K tomuto jádru císař podle svého uvážení a na základě aktuální potřeby připojoval *ad hoc* různé jiné hodnostáře přítomné na dvoře nebo v sídelním městě.

⁸ CLAUSS 1981, s. 130.

⁹ CLAUSS 1981, s. 32–40.

Ale po jak dlouhou dobu? Pro 12. červen roku 410 je jako *magister officiorum* dosvědčen jistý Gaiso¹⁰ a Rutilius se ujal své další funkce, úřadu městského prefekta v Římě, nejdříve na konci května 414. To ovšem může, ale rozhodně nemusí znamenat, že úřad *magister officiorum* zastával po celé tyto čtyři roky. Naše seznamy osob ve vysokých císařských úřadech mají mnoho mezer a hodnostáři byli v úřadech často měněni. Vše, co víme, je to, že Rutilius zastával úřad *magister officiorum* dne 7. 12. 412. Tehdy bylo mimochodem císaři Honoriovi 28 let a nebyl zřejmě o nic schopnější vládnout západnímu imperiu než za Stilichonovy éry.¹¹ Tím důležitější roli hráli hodnostáři císařského dvora, obzvláště členové konzistoře.

Ať už byl Rutilius nablízku císaři Honoriovi v Ravenně po čtyři roky, nebo třeba jen jeden rok, svou následující funkci *praefectus urbis Romae* zastával jen v období léta roku 414. V tomto úřadě je totiž dosvědčen Flavius Annius Eucharius Epiphanius nejméně do 27. 5. 414¹² a Rutiliův nástupce Caecina Decius Aginatus Albinus je jako městský prefekt poprvé doložen 17. 9. 414.¹³ Není na tom nic zvláštního; v letech 410–420 se v tomto úřadě vystříдалo celkem devět prefektů.¹⁴ Dělo se tak zjevně z toho důvodu, aby se v tomto prestižním úřadě vystříдалo co nejvíce senátorů. V uvedených letech byl konzulát často zastáván císaři,¹⁵ a protože suffektní konzulát už dlouho předtím vymizel, nezbyvalo, než pro senátory rezervovat městskou prefekturu a udělovat ji co největšímu počtu z nich. Ze všech úřadů pozdní římské

¹⁰ PLRE II, s. 490 (Gaiso).

¹¹ BLOCKLEY 2007, s. 136: „The kindest thing that can be said about this most ineffective incumbent upon the imperial throne is that his long periods of inertia caused less damage than his bouts of relative activity just before and after the destruction of Stilicho.“

¹² PLRE II, s. 399 (Epiphanius 7).

¹³ PLRE II, s. 50–51 (Albinus 7). Tento Albinus byl Rutiliovým osobním přítelem (*De reditu suo* I, 466–474).

¹⁴ Data označují den, kdy je dotýčný dosvědčen v daném úřadě, nikoli počátek nebo konec působení. Všechny údaje jsou z PLRE II. Bonosianus: 25. 9. 410 až 28. 11. 411; Palmatus: 29. 3. 412; Flavius Annius Eucharius Epiphanius 7: 15. 10. 412 až 27. 5. 414; Rutilius Claudius Namatianus: léto 414; Caecina Decius Aginatus Albinus 7: 17. 9. 414; Gracchus: 25. 7. 415; Probianus 1: 12. 12. 416; Rufius Antonius Agrypnius Volusianus: podzim 417 až pravděpodobně konec roku 418; Aurelius Anicius Symmachus 6: 24. 12. 418 (zde zcela výjimečně známe den nástupu) až do ledna 420.

¹⁵ Theodosius II. byl v letech 410–420 konzulem celkem šestkrát a Honorius čtyřikrát; k tomu můžeme přičíst tři konzuláty pozdějšího císaře Constantia III.

říše stál úřad městského prefekta Říma nebo Konstantinopole podle listiny *Notitia dignitatum* na třetím místě¹⁶ a teprve po něm následovali oba vrchní generálové (*magistri militum praesentales*). A přestože *magister officiorum* stál v pořadí hodností až na osmém, v případě Východu na devátém místě, byl nepochybně nesrovnatelně mocnější než oba městští prefekti dohromady.

Více o Rutiliově úřední kariéře není známo. Ostatně ani o jeho rodině nevíme více než to, že pocházela z Galie. Rutilius nám v básni poskytuje údaje o kariéře svého otce: Lachanius byl místodržitelem Etrurie a Umbrie (*consularis Tusciae et Umbriae*), poté finančním ministrem (*comes sacrarum largitionum*) a rovněž kvěstorem (*quaestor sacri palatii*). V básni je rovněž zmíněna jeho *praefectura* a pravděpodobně se jedná o městskou prefekturu (*praefectus urbis Romae*).¹⁷ Rutilius zdůrazňuje, že přes pozdější vysoké posty Lachanius nejraději sloužil jako místodržitel Etrurie a Umbrie, tedy oblasti, jejíž pobřeží sám básník podrobně popisuje, neboť je během své cesty obplouval.¹⁸

Rutilius se totiž v roce 417 (problém roku bude v textu řešen dále) rozhodl vrátit do rodné Galie, a to lodní cestou podél pobřeží severozápadní Itálie. Cesta se konala na konci září¹⁹ nebo v průběhu října²⁰ a popsáno je pouze šest dní plavby; první kniha má 644 veršů a text druhé knihy je bohužel přerušen po pouhých 68 verších, dříve než se plavci dostali k městu Luna (dn. Luni, ležící nedaleko La Spezie). Okolnost, že se Rutilius rozhodl konat cestu na podzim, tedy na samém konci plavebního období, se zdá svědčit o tom, že cesta byla nálehavá a nebylo možno ji odložit. Na druhé straně, o rychlost při ní patrně nešlo: Rutilius si se svými přáteli vždy našel čas zastavit se na břehu, a to nejen kvůli nezbytnému přenocování. Také hned na počátku plavby zdržely výpravu nepříznivé větry v Ostii na celých patnáct dní. Důvody, proč zvolil moře, a ne cestu po souši, nám básník hned v úvodu sděluje sám – záplavy v Etrurii mu zabránily využít přirozenou spojnici mezi Římem

¹⁶ *Notitia dignitatum*, Or. 1, Occ. 1. V prestiži jej předčily pouze úřady prétoriánských prefektů – v případě Západu *praefectus praetorio Italiae* a *praefectus praetorio Galliarum*.

¹⁷ *De reditu suo* I, 579–596.

¹⁸ Jistý Claudius je pro 2. května 389 dosvědčen jako *consularis Tusciae* (CTh II, 4, 5) a mohl být velice dobře totožný s Rutiliovým otcem Lachaniem (*De reditu suo* I, 579580). Srov. PLRE I, s. 491 (Lachanius) a PLRE I, s. 208 (Claudius 6). O této spojitosti nepochybuje SIVAN (2004, s. 137, pozn. 100).

¹⁹ SIVAN 1986, s. 522; PRYOR 1989, s. 271.

²⁰ CAMERON 1967, s. 39.

a Pisou, jíž byla *via Aurelia*. Na podzim se skutečně řada italských řek vylévá z koryta, v severní Itálii jmenovitě Arno, jehož tok *via Aurelia* protíná. Ale pro cestovatele z Říma do jižní Galie měla *via Aurelia* nepochybně své alternativy – byla tu *via Cassia*, jež vedla etruským vnitrozemím, anebo *via Flaminia* a na ni se napojující *via Aemilia*. Rutilius ovšem hned přidává další důvod, proč se rozhodl cestovat po moři: řádění Gótů učinilo cestování po Etrurii obtížně proveditelným anebo nebezpečným (básník se tu vyjadřuje velmi neurčitě).²¹ Řádění Gótů? Vždyť Visigóti vyklidili Itálii už začátkem roku 412 a nikdy později se sem nevrátili.²² Pět let poté mohlo být cestování ve voze po Etrurii riskantní, například z důvodu nebezpečí ze strany banditů, anebo příliš nepohodlné a namáhavé v důsledku válečného zpusťování, ale určitě nebylo nebezpečné kvůli přítomnosti Visigótů. Heather tvrdí, že systémem státní pošty (*cursus publicus*) na *via Aurelia* byl v době Rutiliovy cesty stále ještě rozvrácen a neopraven,²³ takže jej Rutilius nemohl využít, ale o to přece nešlo, i kdyby to byla pravda: Rutilius byl nyní soukromá osoba, která cestovala za soukromými účely. Jak jsme viděli, v roce 414 byl Rutilius jako *magister officiorum* sám za systém státní pošty zodpovědný, takže je možné, že pokud stále ještě měl kontakty na úředníky v centrální správě západního imperia, byl o stavu italských silnic dobře informován a podle toho se rozhodoval.

V otázce, ve kterém roce se jeho cesta vlastně konala, nám básník také příliš nepomáhá. Zdánlivě nám totiž tuto informaci podává, když na jednom místě zmiňuje současný věk Říma: *quamvis sedecies denis et mille peractis / annus praeterea iam tibi nonus eat*.²⁴ Prostým odečtením 753 od 1169 dostaneme rok 416. Ale během cesty se Rutilius dozvěděl o jmenování svého přítele Volusiana městským prefektem a neváhal to obsáhle sdělit.²⁵ A protože víme, že Volusianův předchůdce Probianus byl městským prefektem 12. prosince 416,²⁶ nezbyvá než konstatovat, že Rutilius učinil ve výpočtu chybu,

²¹ *De reditu suo* I, 37–40 (*electum pelagus, quoniam terrena viarum / plana madent fluvius, cautibus alta rident. / postquam Tuscus ager postquamque Aurelius ager / perpersus Geticas ense vel igne manus*).

²² HALSALL 2007, s. 223 a WARD-PERKINS 2006, s. 17. KULIKOWSKI 2007, s. 181 a HEATHER 2007, s. 238 nechávají Góty odejít do Galie už v roce 411.

²³ HEATHER 2007, s. 233.

²⁴ *De reditu suo* I, 135–136.

²⁵ *De reditu suo* I, 415–428.

²⁶ Je mu adresován zákon CTh XIV, 10, 4. O datu tohoto zákona není důvod pochybovat (viz PHARR – DAVIDSON – PHARR 1952, s. 415). Srov. PLRE II, s. 908 (Probianus 1).

a umístit děj básně do podzimu 417. Od této doby byl tedy Rufius Antonius Agrypnius Volusianus prefektem a pravděpodobně tento úřad zastával až do konce následujícího roku.²⁷ Jak jsme se už přesvědčili, průměrná doba zastávání tohoto úřadu byla na počátku 5. století zhruba jeden rok, takže uvedená data jsou konzistentní.

Hlavním důvodem pro datování cesty do roku 417 je však Rutiliova zmínka o druhém konzulátu generála Constantia (pozdějšího císaře Constantia III.) právě v tomto roce. Tato zmínka se nachází v jednom ze dvou fragmentů, jež byly objeveny v roce 1973, patří do druhé knihy a obsahují dohromady 39 veršů.²⁸ Text je sice silně porušen, ale důležité je, že hovoří o Constantiovi již jako o konzulovi (nikoli jako o designovaném konzulovi) a zároveň vyjadřuje naději, že tato pocta, která je nyní opakovaná, se bude opakovat znovu. První konzulát zastával Constantius v roce 414, druhý v roce 417 a Rutilius měl pravdu – tato pocta se opakovala v roce 420. Z těchto důvodů se pro rok 417 vyslovil např. Peter Heather,²⁹ Robert Browning³⁰ a Alan Cameron.³¹ Z obou nalezených fragmentů je fragment B klíčový, protože doslova uvádí slovní spojení *consul Constantius* (ve verši sedmém) a zároveň pak ve verši čtrnáctém *rJedeat iam geminatus hono[s]*, což opravdu nelze jinak doplnit či chápat.³² Překlad tedy zní: „Ať se vrátí pocta, nyní již zdvojená!“ Tato narážka by měla být jasná.³³ Stejným směrem ukazuje i devátý

²⁷ PLRE II, s. 1184–1185 (Volusianus 6). Volusianovým nástupcem v úřadě městského prefekta byl Aurelius Anicius Symmachus (PLRE II, s. 1043–1044, Symmachus 6), jenž se ujal funkce 24. prosince roku 418.

²⁸ FERRARI 1973; SIVAN 1986. Fragmenty včetně celé básně publikovala a do angličtiny přeložila MARTHA MALAMUD (2016).

²⁹ HEATHER 2007, s. 233.

³⁰ BROWNING 2008, s. 714.

³¹ CAMERON 1967 a CAMERON 2011, s. 207. Viz též MALAMUD 2016, s. 9 a SIVAN 1986.

³² WOLFF 2007, s. 43–44.

³³ Tomuto čtení zlomku B odpovídá i nejnovější překlad Rutiliova díla do angličtiny (MALAMUD 2016; překlad obou zlomků je však převzat od SIVAN 1986, s. 523–525): „The consul Constantius gave the new city (his name), hospitality, and help; he who (donned) the consular robes (instead of) the breastplate. (Constantius), the one salvation of the Latin name (shines forth), unbeaten by any amount of responsibility. The honors of war (no longer call him). **Let the honor, now repeated, return.**“ Přesto např. I. LANA a E. CASTORINA (in BARTALUCCI ET AL. 1975, s. 13–16, resp. 17), aby mohli Rutiliovu cestu datovat do roku 415, interpretovali toto místo jako zmínku o **prvním** Constantiově konzulátu. Pro úplnost musíme totiž ještě

verš *Igerum trabeis thoraca secufus*, jehož poslední slabiku sice Wolff doplnil takto, ale vedle toho nabízí též možnosti *secutis*, *secundis* a dokonce *securis*. Tyto poslední dvě možnosti jsou však pouze teoretické a v kontextu zlomku nedávají žádný smysl.³⁴ Verš chce zjevně říci, že Constantius „vyměnil vojenský oděv za roucho konzula“. Právě tak i desátý verš, *ILatii nominis una salus*, je těžké interpretovat jinak, než že básník považuje Constantia za „jedinou spásu Latia“, tedy Říma či celé Itálie.³⁵

Zastavme se ještě na chvíli u zmíněného Rutiliova přítele. Rufius Antonius Agrypnius Volusianus byl zřejmě pohan.³⁶ Jeho otec, Ceionius Rufius Albinus, byl rovněž pohan³⁷ a městský prefekt Říma v letech 389–391 n. l.; mezi jeho předky nacházíme konzuly a městské prefekty Říma nejméně k začátku 4. století n. l.³⁸ Ceioniové Rufiové tedy patřili do té části senátorské aristokracie, jež byla i začátkem 5. století stále ještě pohanská. Můžeme předpokládat, že rodina samotného Rutilia – jeho samého nevyjímaje – sem patřila také.³⁹ Pro úplnost je třeba dodat, že přirozeně lze zastávat i opačný

uvést, že odborná literatura z doby před publikováním zlomků pracovala také s daty 415 a 416. Viz např. PASCHOU 1967, s. 156 („est au mois de novembre 415, ou 416, ou 417 que Rutilius Claudius Namatianus, issu de la noblesse gauloise, retourna dans sa province natale“, atd.). Ale i WOLFF (2007, s. 46, pozn. 286) přiznává, že „Constantius a été consul pour la première fois en 414, pour la deuxième en 417, et pour la troisième en 420; nous sommes donc avant 420.“

³⁴ Problém zde spočívá v tom, že verše sice jsou porušené, ale většina téměř každého jednotlivého verše zlomku B je zachována, což v kombinaci s pevnou strukturou elegického disticha dává poměrně velkou míru jistoty pro interpretaci. Pokud je například Constantius podmětem ve verších 7 až 12 – a vše tomu nasvědčuje –, pak je velmi těžké představit si u devátého verše jiné zakončení, než je právě *secutus*, doplněný Wolffem (anebo snad možná ještě *secutis*).

³⁵ Pro úplnost je možno dodat, že se vyskytl i extravagantní názor, že autorem uvedených zlomků není Rutilius a že v nich není zmíněn Constantius III., ale Constantius II. (WOLFF 2007, s. 111, pozn. 283: „M. P. Billanovich, „Il carne di Costantina: romano o pavese? e i frammenti attribuiti a Rutilio Namaziano“, p. 24–25, identifie ce Constantius, comme celui de l'inscription d'Albenga, avec Constance II, ce qui exclut selon elle d'attribuer les fragments à Rutilius“).

³⁶ PLRE II, s. 1184–1185 (Volusianus 6).

³⁷ PLRE I, s. 37–38 (Ceionius Rufius Albinus 15).

³⁸ PLRE I, *stemma* 13.

³⁹ Podle CAMERONA (2011, s. 217) byl Rutilius „pravděpodobně pohan“ („probably a pagan“). MARTHA MALAMUD (2016, s. 10) dochází v otázce Rutiliovy náboženské příslušnosti k tomuto velmi přijatelnému závěru: „It is more than likely that Rutilius was not a Christian himself, but that does not mean he could not work for and with Christians, as his career in the Christian imperial court indicates.“

názor a tvrdit, že jak Rutilius, tak Volusianus byli křesťané.⁴⁰ Každopádně se Rutilius vyjadřuje k Volusianově jmenování s takovou radostí, jako by této pocty znovu dosáhl on sám (*per quem malueram, rursus honore fruor*),⁴¹ a dokonce se rozmýšlí, zda se kvůli osobní gratulaci svému příteli nevrátí zpět do Říma (*consilium Romam paene redire fuit*).⁴²

Constantius byl naproti tomu křesťan.⁴³ Zachovaný fragment Rutiliovy básně však nenechává čtenáře na pochybách o básníkově postoji vůči tomuto úspěšnému generálovi. Na sympatiích příslušníka pohanské aristokracie vůči křesťanskému římskému generálovi v pozdní říši není samo o sobě nic zvláštního.⁴⁴ Vyplyvají však básníkovy sympatie a obdiv z osobní známosti? Pět let předtím totiž Rutilius byl s Constantiem v častém osobním styku, neboť byli oba členy konzistoře.⁴⁵ Byli spolu v kontaktu i v době konání Rutiliovy cesty? Projděme si známá fakta o kariéře tohoto generála. Ve funkci

⁴⁰ Zvláště se to týká Volusiana, jehož CAMERON (2011, s. 196–197) na základě Volusianovy korespondence s Aureliem Augustinem (Augustinus, *ep.* 132, 135 a 137) považuje za katechúmena nebo za osobu, která zvažuje přechod ke křesťanství. Nicméně Volusianův dopis (*epistula* 135) uvádí dotaz jeho přítele na absurditu Mariina panenského těhotenství a porodu (*miror utrum ... virgo enixa sit solemnitate pariendi, et post haec virginitas intacta permanserit*) a je možno jej považovat za velmi jemný humor namířený proti biskupovi. Pokud jde o možnost, že sám Rutilius byl křesťan, je pouze váhavě zvažována CAMERONEM (2011, s. 209–210 a viz též 1967, s. 31–32).

⁴¹ *De reditu suo* I, 428.

⁴² *De reditu suo* I, 416.

⁴³ Orosius, *Historia adversum paganos* VII, 42, 15–16.

⁴⁴ Generál Victor, jenž byl křesťan, se přátelil se slavným pohanským rétozem Libanem (Libanios, *epistula* 1525; *oratio* II, 9). Ještě lepším příkladem je blízký vztah Quinta Aurelia Symmachy ke Stilichonovi, jenž od slavného pohanského rétora obdržel řadu dopisů (IV, 1–14). Náboženská příslušnost hrála v těchto případech vedlejší roli a podobně i etnicita – Symmachus napsal řadu dopisů také generálovi Richomerovi (III, 54–69) a Bautonovi (IV, 15 a 16), kteří byli Frankové. Vztah mezi Stilichonem a Symmachem by se sice dal charakterizovat jako politická symbióza (SOGNO 2009, s. 83–84); to však nevylučuje přátelství.

⁴⁵ PLRE II, s. 321–325 (Fl. Constantius 17). Viděli jsme sice výše, že složení konzistoře mohlo být proměnlivé, ale *magister officiorum* a *magister militum praesentalis* byli jejími stálými členy a přirozeně spolu často jednali už z povahy svých kompetencí, jež mnohdy vzájemně souvisely (*magister officiorum* byl například zodpovědný za státní zbrojovky – *fabricae* –, které vyzbrojovaly armádu). Občas se spolu neshodli: Zósimos (IV, 51, 1) vypráví o fyzické inzultaci generála Promota ze strany *magistra officiorum* Rufina na Theodosiově dvoře v roce 391.

vrchního generála (*magister militum praesentalis*) je dosvědčen už pro rok 411 a zůstal v ní až do roku 421, kdy se stal císařem a spoluvládcem císaře Honoria. Ale už v roce 411 se energicky ujal vedení války proti uzurpátorovi Constantinovi III. a v témže roce na podzim byl Constantinus III. zajat a popraven. Jak jsme viděli, v roce 414 byl Constantius poprvé konzulem a v roce 415 (anebo nejpozději na začátku roku 416) se stal patriciem.⁴⁶ Když v roce 414 vytáhl Constantius proti Gótům, kteří se tou dobou nacházeli v jižní Galii, konala se v Narbo (dn. Narbonne) svatba visigótského vůdce Athaulfa a římské princezny, Honoriovy sestry Gally Placidie, jež byla roku 410 odvečena z Říma Alarichem. Orosius, který se odvolává na svědectví jednoho váženého muže, který byl přítomen této události, zaznamenal Athaulfova slova, která se týkala změny jeho vztahu vůči imperiu. Nejprve prý chtěl římskou říši vyvrátit a na jejím území založit *Gothii* jako říši Gótů. Příčinou přehodnocení tohoto postoje prý byly mnohé důkazy, jež jej přesvědčily o tom, že sami Gótové nejsou dosud natolik civilizovaní, aby byli na výši tohoto poslání. Proto se prý rozhodl alespoň obnovit římskou říši do původního lesku a zvýšit římskou prestiž gótskou mocí.⁴⁷ Pokud je Orosiova zpráva autentická, je pravděpodobně nejrozumnější interpretovat ji tak, že Athaulf svým prohlášením vyslal signál římské vládě v Ravenně, že je ochoten a připraven s ní spolupracovat a jednat o věcech společného prospěchu. Constantius však odmítl s Góty vyjednávat, dokud nevrátí Gallu Placidii Honoriovi. Přiměl Góty opustit Narbonne a zatlačil je přes Pyreneje do Hispánie. Tou dobou už Athaulf bojoval o přežití svého kmene, neboť římské loďstvo z moře blokovalo zásobování a Gótům docházely potraviny. Athaulf byl v následujícím roce (415) zavražděn v Barceloně. Jeho nástupce Sigerich byl po pouhém týdnu odstraněn také; nově zvolený král Wallia se udržel mnohem déle (vládl 415–418), ale především byl schopen dosáhnout s imperiem dohody. V roce 416 byli za navrácení Gally Placidie a za poskytnutí rukojmích hladovějící Visigóti zásobeni obilím a Constantius jim nařídil přejít Pyreneje a zaútočit na Vandaly a Alany, kteří se už od roku 409 nacházeli v Hispánii. Walliovi lidé tedy v letech 416–418 napadli a zničili Alany v provinciích *Lusitania* a *Carthaginiensis* a vandalské Silingy v provincii *Baetica*. Pouze Svěbové a vandalští Hasdingové v provincii *Gallaecia* byli masakru ušetřeni. Gótové byli následně Constantiem odvoláni do Galie a Wallia uzavřel s Constantiem dohodu o usazení Gótů v Akvitánii. Římané

⁴⁶ O'FLYNN 1983, s. 66.

⁴⁷ Orosius, *Historia adversum paganos* VII, 43, 4–6.

jim zřejmě přidělili k obývání provincii *Aquitania secunda* spolu s částmi provincií *Novempopulana* a *Narbonensis prima*, včetně měst Burdigala (Bordeaux) a Tolosa (Toulouse), ovšem bez přístupu ke Středozevnímu moři.

Zatímco Wallia masakroval Vandaly a Alany v Hispánii, 1. ledna 417 se Constantius oženil s Honoriovou sestrou Gallou Placidií a zároveň oslavil svůj druhý konzulát (jeho spolukonzulem byl sám Honorius). Rutilius činí narážku na nedávné římské vítězství nad Góty, které se pravděpodobně vztahuje ke Constantiovi a ke kapitulaci Gótů v severovýchodní Hispánii: „Jen ať padne jako obětní dobytče ten křivopřísežný kmen! Jen ať Gótové ve strachu skloní své zrádné hlavy! Ať dají země nově utišené bohatý výtěžek; a ať naplní císařův klín kořistí vzatá těm barbarům.“⁴⁸ Také Rutiliův současník Orosius končí rokem 417 své líčení a jeho tón je podobně optimistický jako Rutiliův: „A tak slyšíme každodenně mnoho spolehlivých zpráv o bojích, které se vedou v Hispánii mezi kmeny, a o velkých ztrátách na obou stranách barbarů; zvláště nám říkají, že gótský král Wallia usiluje o uzavření míru.“⁴⁹ Rovněž Hydatius mluví o velkých ztrátách, které Vandalové a Alani utrpěli od Gótů v roce 417; a pro 19. červenec téhož roku také zmiňuje zatmění slunce – a skutečně k němu toho dne došlo.⁵⁰ Bylo dobře pozorovatelné ve střední Hispánii, ale také ve střední Itálii, takže mohlo udělat silný dojem jak na Rutilia, který byl tou dobou pravděpodobně v Římě (každopádně se o něm v básni nezmiňuje), tak také na Walliovy Góty, kteří právě válčili s vandalskými Silingy v Hispánii. Toto zatmění, Hydatiem zmíněné bezprostředně po Walliově úderu na barbary, nám pomáhá chronologicky ukotvit tuto událost.⁵¹ Pokud k ní došlo už v první polovině roku 417, mohla být Rutiliovi známa a v jeho básni s povděkem kvitována. Ale zmíněný úryvek nemluví o ničem jiném než o kapitulaci Visigótů. Rutilius zobrazuje Góty

⁴⁸ *De reditu suo* I, 141–144: *ergo age, sacrilegae tandem cadat hostia gentis: / submittant trepidi perfida colla Getae. / ditia pacatae dent vectigalia terrae: / impleat augustos barbara praeda sinus.*

⁴⁹ Orosius, *Historia adversum paganos* VII, 43, 15 (*itaque nunc cottidie apud Hispanias geri bella gentium et agi strages ex alterutro barbarorum crebris certisque nuntiis discimus, praecipue Valliam Gothorum regem insistere patrandae paci ferunt*).

⁵⁰ Hydatius Lemicus, *Chronicon* 64. Viz též <https://eclipse.gsfc.nasa.gov/SEatlas/SEAtlas1/SEAtlas0401.GIF> (poslední přístup 1. 6. 2017).

⁵¹ Hydatius Lemicus, *Chronicon* 63–64 (*Vallia rex Gothorum Romani nominis causa intra Hispanias caedes magnas efficit barbarorum. Solis facta defectio die XIII kl. Aug., qui fuit quinta feria*).

jako hlavní a největší nebezpečí říše a jeho negativní vztah vůči nim mohl vyplývat – kromě samozřejmého faktu vyplenění Říma – i z důvodů osobního rázu.

Následující rok (418) trávil Rutilius pravděpodobně v jižní Galii, a tím se dostáváme k otázce po samotném účelu jeho cesty. Sám básník ji v úvodu básně zodpovídá, ale jen dosti neurčitě. Dlouze mluví o nutnosti postarat se o rodinný majetek v Galii a činí narážku na zpusťování, zřejmě ze strany Visigótů.⁵² Pokud byl majetek jeho rodiny přímo dotčen migrujícími Visigóty, pak ovšem dávají jeho výpady vůči nim tím větší smysl. Sivan a Heather navíc považují za přinejmenším pravděpodobné, že Rutilius se hodlal účastnit blížícího se sněmu galorománské šlechty, jenž se měl konat v Arles v roce 418 a byl svolán Constantiem.⁵³ Je možné, že se Rutilius měl v Arles s Constantiem setkat a případně na sněmu svou báseň číst. Je to velmi zajímavá a podle mého názoru velmi přijatelná hypotéza, ale Sivan ani Heather k ní nemohou připojit žádné přesvědčivé argumenty. Opět je však nutno připomenout, že Rutilius věděl více – nesrovnatelně více – než běžný obyvatel imperia; a jestliže byl s Constantiem v přátelských vztazích a udržoval s ním kontakt, pak by dávalo smysl, že v roce 417 dostal od generála zprávu, že příštího roku budou v jeho rodném kraji usazeni Visigóti. Jeho cestu do rodné Galie na podzim roku 417 by to zasazovalo do srozumitelného kontextu. Zůstává to však pouhou hypotézou.

Věnujme se nyní Rutiliovu vztahu ke Stilichonovi. Na počátku zachovaného textu druhé knihy *De reditu suo* se totiž nachází prudké odsouzení Stilichona a jeho politiky.⁵⁴ Je to sice vcelku v souladu s všeobecným trendem doby po roce 408, ale je zajímavé, že Rutilius uvádí jiné důvody, než jaké čteme u ostatních autorů. Za všechny tyto autory je nejlépe shrnuje Orosius: Stilicho prý chtěl na trůn dosadit svého syna Eucheria (jenž prý chtěl dokonce rozpoutat pronásledování křesťanů), s Alarichem údajně uzavřel tajnou dohodu (*occultum foedus*) a navíc pozval do Galie Alany, Svéby a Vandaly.⁵⁵ Orosiův postoj, kterému se budeme ještě podrobněji věnovat dále, je postojem křesťanského intelektuála: obvinění o zamýšleném pronásledování křesťanů je vysoce spekulativní a neprokazatelné, ovšem nepřekvapuje u autora, jenž je knězem, teologem a Augustinovým žákem.

⁵² *De reditu suo* I, 19–36.

⁵³ SIVAN 1986; HEATHER 2007, s. 250.

⁵⁴ *De reditu suo* II, 41–60.

⁵⁵ Orosius, *Historia adversum paganos* VII, 38. Postoj jiných autorů vůči Stilichonovi bude rozebrán dále v textu.

Naproti tomu Rutilius píše: „To dělá zločin strašného Stilichona ještě trpčím, že vyzradil tajemství říše (*proditor arcani quod fuit imperii*). Zatímco se snažil přežít římský národ, jeho krutá zuřivost smísila ušlechtilé s nízkým; a zatímco se bál právě toho, co udělal pro to, aby byl obáván, poslal zbraně barbarů, aby zahubily Latium. Ozbrojeného nepřítele vpustil do nikým nechráněného území a učinil tak lstí, jež vyplývala z přijaté porážky, a o to byla drzejší.⁵⁶ Sám Řím se tak naplnil jeho pomocníky, oděnými v kožešinách. Město bylo zajatcem ještě dříve, než bylo uchváteno. A ten zrádce neřádl jen ve spojení s gótskými zbraněmi – již dříve dal spálit věštby, jimiž Sibylla pomáhala. Nenávidíme Altheu za smrt, kterou vyvolalo spálení polena; a ptáci prý pláčou nad Nisovými vlasy. Ale Stilicho chtěl zničit záruky věčné vlády Říma a kuzele, jež byly stále ještě plny přediva. Ať ustanou všechna trýznění Nerona v Tartaru! Smutnější stín ať stravuje pochodně na březích Stygu. Stilicho zničil nesmrtelnou, Nero smrtelnou matku – jeden matku ceľého světa, druhý jen svoji.“

Tato digrese se nachází na samém konci zachovaného textu, ale je úplná – text dále pokračuje osmi verši a teprve pak náhle končí. Rutilius zdůrazňuje, že k danému tématu již nemá a nechce nic dodat: „Ale v této odbočce jsme snad byli až příliš výřeční; vraťme se opět k cestě, kterou sleduje naše báseň.“⁵⁷ Podívat se na strukturu této digrese je velmi poučné. Má přesně 20 veršů, a pokud jde o výpověď, dělí se na dvě části po deseti verších. V první části se hned v úvodu nachází ono záhadné spojení *arcanum imperii*, ale dále není vysvětleno a řeč je pouze o Gótech. Druhá část se zabývá spálením Sibylliných knih. Každá z obou částí je uvozena termínem *proditor* (zrádce), přičemž druhý výskyt tohoto výrazu se zdá být opakováním výrazu prvního.

⁵⁶ Tato pasáž (II, 47–48: *visceribus nudis armatum condidit hostem / illatae cladis liberiore dolo*) je vysoce problematická a navržený překlad je nejistý. Pro srovnání, MARTHA MALAMUD (2016, s. 62) překládá verše 45–48 takto: „And while he feared the very Goths who made him feared, he sent barbarian arms for Latium’s death and plunged an armed foe into her naked vitals – an even bolder trick that brought disaster.“ J. W. DUFF a A. M. DUFF (1934, s. 827) překládají podobně, až na poslední verš: „his craft being freer from risk than that of openly inflicted disaster.“ Jako jinou možnost interpretace vidím to, že *illata clades* se může vztahovat k porážce samotných Gótů (například u Verony v roce 403); snad chce Rutilius říci, že po Alarichově porážce – vlastně několika porážkách – se nečekalo, že Gótové budou schopni ohrozit sám Řím.

⁵⁷ *De reditu suo* II, 61–62: *sed deverticulo fuimus fortasse loquaces; carmine propositum iam repetamus iter.*

To by napovídalo, že první část se zabývá Stilichonovou zradou, a že výraz *arcanum imperii* se nějak vztahuje k této zradě a zároveň ke Gótům. Nejpřirozenějším vysvětlením tohoto výrazu je tedy to, že Stilicho ukázal Visigótům, jak snadné je zmocnit se celého západního imperia, když nezabránil Alarichovi v pustošení Řecka či Illyrika, nereagoval na proražení rýnského limitu v roce 407 a houfně najímal nedisciplinované barbary do své vlastní armády, kterou používal spíše na potlačení uzurpací (Gildo) a na likvidaci svých politických nepřátel (Rufinus) než na boj s barbary. Jinou možností interpretace je, že Stilicho svým vlastním příkladem ukázal barbarům, že i barbar (i když ve Stilichonově případě polobarbar) může fakticky ovládat celou říši.⁵⁸ Ani jedno z těchto vysvětlení však není zcela uspokojivé.

Někteří autoři⁵⁹ proto připomínají, že Rutilius zde mohl mít na mysli pohanské tradice Říma, o kterých zřejmě mluvil i Claudianus, který se děsil toho, že se Gótové zmocní „tajemství tak veliké říše“ (*arcanum tanti deprendere regni*).⁶⁰ Tomu však vůbec neodpovídá struktura dané digrese. Je třeba také připomenout, že jestliže u Rutiliových přátel, a dokonce i u samotného Rutilia musíme jejich náboženské přesvědčení prokazovat (a v některých případech jen odhadovat), pak to není dobrý základ pro argumentaci ve prospěch tvrzení, že výrazem *arcanum imperii* byly míněny pohanské tradice. Proč by je také Rutilius pouze letmo zmiňoval, ale blíže nevysvětloval? Oče-

⁵⁸ K těmto interpretacím viz WOLFF 2007, s. 105, PASCHOUD 1967, s. 162 a VES-SEREAU – PRÉCHAC 1933, s. 36. Viz také Tacitus (*Historiae* I, 4), který výraz *arcanum imperii* použil rovněž, a to v dosti podobném smyslu: že se totiž císařem lze stát i jinde než v Římě. Na jiném místě (*Annales* II, 36) ovšem výraz *arcanum imperii* používá ve smyslu „tajné zásady císařské vlády“, jež se týkaly správy říše.

⁵⁹ Obzvláště PASCHOUD (1967, s. 162), který uvažoval nad tajným jménem Říma (*le nom secret de Rom*), které mohlo být výrazem *arcanum regni* myšleno. O tom skutečně existuje svědectví římských autorů. Například Plinius Starší referuje o tajemství, známém pouze pontifikům, ohledně jména božstva chránícího Řím (*Naturalis historia* XXVIII, 18: *Verrius Flaccus auctores ponit, quibus credat in obpugnationibus ante omnia solitum a Romanis sacerdotibus evocari deum, cuius in tutela id oppidum esset, promittique illi eundem aut amplioem apud Romanos cultum. Et durat in pontificum disciplina id sacrum, constatque ideo occultatum, in cuius dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent*). To, že šlo o tajemství, známé pouze pontifikům, je samozřejmě jedním z problémů této interpretace.

⁶⁰ Claudianus, *De bello Gothico* 100–104: *nec tanti nomen stirpemque abolere Getarum / ut propius peterere, fuit. procul arceat altus / Iuppiter, ut delubra Numae sedesque Quirini / barbaries oculis saltem temerare profanis / possit et arcanum tanti deprendere regni*.

kával snad, že jeho čtenáři okamžitě pochopí, co měl na mysli? Tajemství nejlépe udržíme, pokud zajistíme, že nikdo nebude vědět, že nějaké tajemství vůbec existuje. Je-li však tajemství už jednou prozrazeno, proč jen naznačovat? Ostatně převážná část první poloviny digrese – celých osm veršů – se neoddiskutovatelně týká Visigotů a klíčovým slovem Rutiliova výpadu v žádném případě není „tajemství říše“, ale Stilichonova zrada římské věci.

Jaká to vlastně byla zrada? Výše jsme se už dozvěděli, co o Stilichonovi soudí Orosius; jaký je postoj ostatních autorů, kteří se o Stilichonovi zmiňují? Pokud budeme postupovat chronologicky a zároveň ponecháme stranou Stilichonova dvorního básníka Claudiana a rovněž diplomata Olympiodóra, který se Stilichonem a jeho politikou sympatizuje, pak je ze Stilichonových kritiků jeho době časově nejbližší Eunapios. Ten však vytýká Stilichonovi, stejně jako jeho rivalovi Rufinovi, pouze hrabivost (frg. 62–63, ed. L. DINDORF, *Historici Graeci Minores* I). Tyto výtky od něj přebírá Zósimos (*Historia nea* V, 1, 1–3; 12, 2), který jinak nemá, co by o Stilichonovi řekl špatného. Pravda, zmiňuje Stilichonův pakt s Alarichem, ale pouze pro rok 405, kdy Alarich měl pro Stilichona, či spíše pro západní říši, získat Illyricum (V, 26, 2), a pak pro rok 408, kdy měl Alarich ze Stilichonova návodu zaútočit na uzurpátora Constantina III. (V, 31, 5). Zósimos však toto spojení nepokládá za velezrádné nebo zločinné. Navíc, když Zósimos opustil Eunapia jako svůj hlavní zdroj (Eunapios své líčení, zabývající se hlavně Východem, končí rokem 404), vybral si jako svůj další zdroj Olympiodóra, jenž své líčení začíná rokem 407, zabývá se hlavně Západem a je, jak už bylo řečeno, Stilichonovi nakloněn. Veden Olympiodórem, dává si Zósimos (*Historia nea* V, 34, 6–7) záležet, aby z obvinění o dosazení Eucheria na východní trůn Stilichona očistil (stejně jako z hrabivosti, z níž jej předtím sám, veden Eunapiem, obvinil).

Když totiž Arcadius 1. května roku 408 zemřel, snažil se Stilicho (po dohodě s Honoriem) převzít kontrolu nad jeho sedmiletým synem, novým východním císařem Theodosiem II., a jen vzpoura ve vojsku, jež jej nakonec stála život, mu zabránila v cestě do Konstantinopole. Bylo jen přirozené, že se po Stilichonově vraždě objevilo absurdní obvinění z toho, že Stilicho chtěl východní trůn obsadit svým vlastním synem. V našich zdrojích je poprvé dal do oběhu Orosius v roce 417 a poprvé se je snažil vyvrátit Olympiodóros přibližně o deset let později.

Orosius říká doslova toto: „Mezitím *comes* Stilicho, z bázlivého, hamižného, proradného a úskočného kmene Vandalů, bez ohledu na to, že už beztak vládl za svého císaře, usiloval každým způsobem o dosazení svého syna Eucheria, jak přemnozí vypravují, na místo císaře. Eucherius, ačkoliv byl

chlapec a soukromá osoba, již tehdy zamýšlel pronásledovat křesťany. Proto také Stilicho uchoval ke zkáze a zastrašení celého římského světa Alaricha a celý jeho gótský kmen, jenž žádal pro sebe poníženě a bezelstně mír za podmínek nejvýhodnějších pro nás a rovněž i jakákoli sídla, a uzavřel s ním tajnou smlouvu, již jej chránil, veřejně však s ním odmítal vyjednávat o válce či míru. Mimoto povolal i jiné kmeny, hroživé pro nás svou velikostí a válečnou silou, kterými jsou nyní tísněny galské a hispánské provincie, to jest kmeny Alanů, Svěbů a Vandalů, a spolu s nimi i kmen Burgundů, které všechny zbavil strachu z římské moci.⁶¹

Tato obvinění jsou, samozřejmě, směšná.⁶² Ostatně byla vznesena pouze soukromě, nikoliv oficiálně, a teprve až devět let po Stilichonově smrti. Zákon CTh IX, 42, 22 z konce roku 408 mluví o Stilichonovi jako o „obohacovateli a podněcovateli barbarů“ (*ditandam inquietandamque barbariem*); žádné jiné obvinění oficiálně vzneseno nebylo. Poslední z autorů Stilichonovy doby, který má něco říci ke Stilichonově zradě, je Jeroným; dvě jeho zmínky budou analyzovány později. Z autorů církevních historií z 5. století se Sókratés celému problému pečlivě vyhýbá, zatímco Filostorgios (*Historia ecclesiastica* XI, 3; XII, 1–2) a po něm Sózomenos (*Historia ecclesiastica* IX, 4, 1) vytykají Stilichonovi jak zrádné spolčení s Alarichem, tak snahu udělat z Eucheria východního císaře. Z autorů 6. století se (krom Zósima) ke Stilichonovi vyjadřuje jednak Marcellinus Comes (*Chronicon*, s. a. 408), jednak Jordanes, jenž z něj vychází.⁶³ Oba opakují obvinění o dosazení Eucheria na trůn a o pozvání barbarů do Galie (dokonce za dary a peníze); na druhé straně však nevědí nic o dohodě s Alarichem.

⁶¹ Orosius, *Historia adversum paganos* VII, 38: *Interea comes Stilico, Vandalorum inbellis avarae perfidae et dolosae gentis genere editus, parvi pendens, quod sub imperatore imperabat, Eucherium filium suum, sicut a plerisque traditur, iam inde Christianorum persecutionem a puero privatoque meditantem, in imperium quoquo modo substituere nitebatur. Quamobrem Alaricum cunctamque Gothorum gentem, pro pace optima et quibuscumque sedibus suppliciter ac simpliciter orantem, occulto foedere fovens, publice autem et belli et pacis copia negata, ad terendam terendamque rempublicam reservavit. Praeterea gentes alias copiis viribusque intolerabiles, quibus nunc Galliarum Hispaniarumque provinciae premuntur, hoc est Alanorum Sueborum Vandalorum ipsoque simul motu impulsorum Burgundionum, ultro in arma sollicitans, deterso semel Romani nominis metu suscitavit.*

⁶² Pro jejich vyvrácení viz např. O'FLYNN 1983, s. 43–62.

⁶³ Jordanes má u pozvání barbarů do Galie drobnou variaci – ve spisu *Romana* (322) se sice věrně drží toho, co našel u Marcellina Comita, ale ve spisu *Getica* (115) nechává odejít na Stilichonovo pozvání do Galie pouze Vandaly, a to z Pannonie!

Vraťme se zpět k Rutilioví. Zatímco v tajném spolčení Stilichona s Alarichem je styčný bod alespoň s některými autory a jsme tu na pevné půdě, u spálení Sibylliných knih jsme bezradní, protože žádný jiný zdroj je nezmiňuje. Nevíme, kdy mělo k takovému aktu dojít a proč by Stilicho něco takového dělal. Dokonce nevíme ani to, co vlastně Stilicho nechal spálit – byly to autentické Sibylliny knihy, jež byly senátem konzultovány v časech krize, anebo prostě jakékoli sepsané věštby? Cameron přináší rozumnou interpretaci: v době, kdy byl Alarich hrozbou pro celou Itálii, se Stilicho zřejmě postaral o to, aby jakákoli proroctví, která věštila dobytí nebo zánik Říma, zmizela.⁶⁴ Ale i v takovém případě jsme odkázáni na dohady, pokud se týká stanovení roku této události: mohlo se jednat o rok 401, 402, anebo také o rok 407 či začátek roku 408.⁶⁵ A hrozba se přirozeně nemusela týkat Alaricha, ale mohlo jít i o reakci na Radagaisův vpád, tedy o roky 405 a 406 (nehledě už vůbec na to, že nelze prokázat, že k této události nedošlo už koncem 90. let!). Nemá však smysl zabývat se přesným rokem tohoto aktu, pokud neznáme Stilichonovu motivaci a vlastně ani základní fakta.

Ve vztahu k podobným předpovědím Émilienne Demougeot upozornila na Jeronýmův komentář ke knize Daniel, v němž Jeroným předpověděl pád Říma, a dala jej do souvislosti s politikou západořímského dvora v době, kdy Jeroným sepsal svůj komentář (rok 407 nebo 408).⁶⁶ Konkrétně totiž Jeroným říká: „Stejně jako na počátku Říma neexistovalo nic silnějšího a pevnějšího, než byla vláda Římanů, tak i na konci věcí (nebude) nic slabšího, protože ve válkách občanských i proti jiným národům potřebujeme pomoc barbarských kmenů.“⁶⁷ Jeroným ovšem klade zkázu římské říše až do blíže

⁶⁴ CAMERON 2011, s. 217: „Stilicho presumably seized and destroyed all such defeatist prophetic texts he could lay his hands on.“ Pokud Stilicho vůbec něco spálil, nemuselo se ani jednat o zbytky původních Sibylliných knih, ale například o jakási neoficiální proroctví, jež Stilichona stavěla do špatného světla. S tím souhlasí i MARTHA MALAMUD (2016, s. 32–33).

⁶⁵ Podle chronologie, kterou nabízí KULIKOWSKI (2007, s. 170–172), se Alarich objevil v Itálii v polovině listopadu 401 a zdržel se až do konce roku 402. Jeho druhá invaze následovala v roce 407 a krize trvala ještě v době Stilichonovy smrti (408).

⁶⁶ DEMOUGEOT 1952.

⁶⁷ Viz jeho komentář ke čtyřicátému verši druhé kapitoly (*sicut enim in principio nihil Romano imperio fortius et durius fuit, ita in fine rerum nihil imbecillius: quando et in bellis civilibus, et adversum diversas nationes, aliarum gentium barbararum indigemus auxilio*).

neurčené doby, kdy i celý svět skončí.⁶⁸ Nelze z toho odvodit nic jiného než všeobecný pesimismus, který v době zdánlivě beztravného řádění Alarichových Gótů v Itálii zasáhl vzdělanou elitu římské společnosti – křesťanskou i pohanskou.

K problému závislosti římské vlády na barbarech se ještě vrátíme v závěru článku; nyní se podívejme na to, jak mnohem přesněji tentýž Jeroným reflektoval ve svém listu z roku 409 ohrožení samotné Itálie Alarichem:⁶⁹ „O ostatních věcech mlčím, aby se nezdálo, že ztrácím naději v Boží milost. Byla doba, kdy nám země, které se táhnou od Pontu až k Julským Alpám, nepatřily. A nyní, po prolomení dunajského limitu, se už po třicet let vede boj uprostřed římské říše.⁷⁰ Za tu dlouhou dobu už vyschly slzy. Kromě několika starců se všichni současní lidé už narodili v zajetí nebo v obležení. Nikdy netoužili po svobodě – protože ji nikdy nepoznali. Kdo by tomu věřil a jaké historické dílo náležitě vylíčí, že Řím bojuje na svém vlastním území⁷¹ nikoliv o slávu, ale o přežití? A že dokonce ani nebojuje, ale zlatem a veškerými drahocennými věcmi si vykupuje život?⁷² A to nebylo způsobeno chybou císařů, neboť ti jsou velmi zbožní, ale zločinem polobarbara a zrádce, jenž vyzbrojil naše nepřátele proti nám na naše náklady!⁷³ Osm let

⁶⁸ Tak zní jeho komentář k osmému verši sedmé kapitoly (*in consummatione mundi, quando regnum destruendum est Romanorum*).

⁶⁹ Jeroným, *ep.* 123, 17: *Caetera taceo, ne videar de Dei desperare clementia. Olim a mari Pontico usque ad Alpes Julias non erant nostra, quae nostra sunt. Et per annos triginta fracto Danubii limite in mediis Romani imperii regionibus pugnabatur. Aruerunt vetustate lacrymae. Praeter paucos senes, omnes in captivitate et obsidione generati, non desiderabant, quam non noverant libertatem. Quis hoc credet? Quae digno sermone historiae comprehendent? Romani in gremio suo, non pro gloria, sed pro salute pugnare? imo ne pugnare quidem, sed auro et cuncta supellectile vitam redimere? Quod non vitio Principum, qui vel religiosissimi sunt, sed scelere semibarbari accidit proditoris, qui nostris contra nos opibus armavit inimicos.*

⁷⁰ Míněny jsou události roku 376, kdy říši začal problém s migrujícími Visigóty.

⁷¹ Doslova *in gremio suo*, tedy v hlubokém nitru říše – rozumí se v Itálii.

⁷² Míněno je buď Stilichonovo rozhodnutí v roce 408 vyplatit Alarichovi 4 000 liber zlata (Zósimos, *Historia nea* V, 29, 9), anebo výpalné, jež Alarich dostal ještě v roce 408, ale až po Stilichonově smrti (jmenovitě 5 000 liber zlata, 30 000 liber stříbra a množství hedvábných oděvů, vzácných kožešin a pepře; viz Zósimos, *Historia nea* V, 41, 4).

⁷³ Míněna je snad epizoda v roce 399 (nebo 398), kdy byl Alarich jmenován do funkce *magister militum per Illyricum* a využil tohoto svého postavení k tomu, aby své lidi vyzbrojil římskými zbraněmi, zjevně ze čtyř místních zbrojovek (Claudia-

poté, ale prakticky stejnými slovy a zcela jistě ve stejném duchu, útočí Rutilius na Stilichona. Zde je, jak se domnívám, jediná přijatelná odpověď na otázku, proč je Stilicho označen Rutiliem za zrádce: šlo o Visigóty a Alaricha a o zjevnou Stilichonovu neschopnost – nebo spíše neochotu – Alaricha zničit. Oba autoři použili pro Stilichona výrazu *proditor* (zrádce); oba rozhořčeně mluví o vpuštění nepřítele (*inimicus* u Jeronýma, *hostis* u Rutilia) do nitra Itálie, kde přímo ohrozil Řím; oba mluví o Stilichonově zločinu (*facinus* u Rutilia, *scelus* u Jeronýma). Ať už *arcenum imperii* znamená cokoliv a bez ohledu na spálení Sibyliných knih, Stilicho byl neoddiskutovatelně vinen zradou římské věci; a oba autoři to dávají nepokrytě najevo.

Pokud jde o tajemství říše, existuje ještě jedno řešení, které, pokud je autorovi známo, dosud nikým navrženo nebylo. Jak jsme již výše viděli, císaři pozdní římské říše měli k dispozici svůj poradní sbor – *sacrum consistorium*, do něhož patřili nejvyšší vojenští a civilní hodnostáři a jehož jednání byla přirozeně uzavřená a tajná. Proto také pozdněřímské zákony, pokud mluví o jednáních císařské konzistoře, používají výraz *arcana* (příp. *arcenum*) *sacri consistorii*.⁷⁴ Snad je tedy Rutiliem míněno, že se Stilicho dopustil zrady v tom smyslu, že vyrazil státní tajemství, tedy že nějakým způsobem publikoval, co publikováno být nemělo. Žádný jiný z našich zdrojů sice nic takového neříká, ale žádný z těchto autorů také nikdy nebyl členem konzistoře. Rutilius byl; a úřad *magisterium officiorum* zastával nejpozději čtyři roky po Stilichonově pádu, ale možná i pouhé dva roky po této události. Navíc, než byl jmenován do funkce *magister officiorum*, musel působit u dvora na nějaké nižší pozici – není představitelné, že by byl bez předchozích zkušeností s centrální administrativou západního imperia postaven do jejího čela. Jinými slovy to znamená, že byl v pozici, kdy se k němu informace o Stilichonově „velezradě“ mohly snadno dostat – lhostejno, zda v roce 410, 411 nebo 412. Stejně tak Olympius, jenž v roce 408 způsobil Stilichonův pád a který se následně stal *magister officiorum*, zastával do té doby na císařském dvoře funkci *magister scrinii*.⁷⁵ Podobně i Constantius musel začít svou vojenskou

nus, *De bello Gothico* 539–543). Problém ovšem je, že do této funkce byl jmenován východní vládou, a ne Stilichonem. Může však být míněna i událost z roku 407, kdy Honorius Alaricha jmenoval velitelem Illyrika (zřejmě *comes Illyrici*; viz Sózomenos, *Historia ecclesiastica* VIII, 25, 3).

⁷⁴ CTh VI, 4, 28 (*qui sacri consistorii nostri arcenis interesse meruerunt*); CTh VI, 22, 8, 1 (*qui admitti intra consistorii arcenum meruerunt*).

⁷⁵ PLRE II, s. 801–802 (Olympius 2).

kariéru někdy za Theodosia, a tedy zjevně i on patřil ke Stilichonovým podřízeným.⁷⁶ Constantius je ovšem Rutiliem chválen a Stilicho zatracován – a přesto Rutiliovi muselo být známo, že v roce 409 (nebo 410) dal Constantius ubít Olympia za jeho roli při odstranění Stilichona.⁷⁷ Olympius totiž nejenže způsobil Stilichonův pád, ale ve své nové funkci *magister officiorum* pronásledoval i Stilichonovy přívržence,⁷⁸ mezi něž mohl Constantius patřit.

Rutilius tedy s největší pravděpodobností znal osobně nejen Constantia, ale i Stilichona. Byl však pro Rutiliův postoj vůči těmto dvěma osobnostem určující osobní vztah, anebo politika, kterou prováděli? Jak už bylo řečeno, Rutilius sice patří k těm pozdněřímským autorům, kteří se kriticky vyjadřovali vůči Stilichonovi, ale důvody, které pro svůj negativní postoj uvádí, jsou poněkud odlišné, než jaké čteme u ostatních autorů. Důvodem, proč nemluví o Eucheriovi nebo o pozvání barbarů do Galie, mohlo být snad to, že sám těmto obviněním nevěřil – anebo dokonce to, že věděl, že se nezakládaly na pravdě. Rutilius zřejmě nic konkrétního (kromě případu spálených knih) proti Stilichonovi uvést nemohl, protože o ničem nevěděl. To se týká dokonce i údajné tajné dohody Stilichona s Góty, o které ostatně básník mluví velmi neurčitě. Pro Rutilia byli Visigóti nepřáteli celé římské civilizace a jakékoli vyjednávání nebo ústupky, které Stilicho ve vztahu ke Gótům prováděl, byly tedy zřejmě pro Rutilia dostatečným důvodem pro to, aby Stilichona označil za zrádce. Naopak Constantius si zasloužil Rutiliovu chválu především za svůj rázný a nesmlouvavý postup vůči Visigótům a osobní důvody tu zřejmě hrály pouze vedlejší roli, pokud vůbec nějakou. Náboženství tu pak zcela jistě nehrálo roli vůbec žádnou.

Přesto lze tvrdit, že Rutilius při útoku na Stilichona, podobně jako u jiných témat, jichž se dotkl ve své básni, zaujal postoj pohanského intelektuála.⁷⁹ Sibylliny knihy a snad i „tajemství říše“ patří do pohanského vidění světa; to však neznamená, že šlo o jediné nebo hlavní důvody Rutiliova negativního postoje vůči Stilichonovi. Ty mohly zahrnovat kromě politiky i osobní důvody, jako byl například ten zjevný fakt, že Stilicho do značné míry vděčil za svou oslnivou kariéru sňatku s Theodosiovou neteří Sere-

⁷⁶ O'FLYNN 1983, s. 64.

⁷⁷ Olympiodóros, frg. 8 (ed. K. Müller, FHG IV); Filostorgios, *Historia ecclesiastica* XII, 1.

⁷⁸ Zósimos, *Historia nea* V, 35, 2–3 a V, 44, 2.

⁷⁹ Stejně postupoval v případě útoku proti Židům (*De reditu suo* I, 381–398) a proti instituci mnišství (I, 439–452).

nou.⁸⁰ S tím souvisí i to, že aristokratickému Rutiliovi mohl vadit například Stilichonův nízký, a navíc pologermánský původ.⁸¹ Pokud tomu tak bylo, je to jedna z věcí, které se rozhodl nechat si pro sebe. Kdyby svou báseň psal někdy v druhé polovině roku 408, mohl by si dovolit kritizovat Stilichonův původ. Krátce po Stilichonově smrti totiž na západním dvoře převládla atmosféra antigermanismu, jejímž projevem bylo to, že v různých italských městech došlo k masakrům žen a dětí barbarů, kteří sloužili v římské armádě.⁸² Tento incident sice měl hluboké dopady – rozrušení barbaři okamžitě dezertovali a připojili se k Alarichovi –, ale zůstal ojedinělý. Západořímská armáda byla sice touto událostí početně oslabena, ale jinak se jí vlna antigermanismu vlastně nijak nedotkla. Víme to, protože právě v této době začínají anebo kulminují kariéry mnoha Germánů v římské armádě. V roce 409 velel pohanský barbar, pravděpodobně Germán, jménem Generidus vojsku v provinciích Horní Pannonie, Noricum a Raetia.⁸³ V tomtéž roce byl na Honoriově dvoře důstojník germánského původu Allobichus povýšen na generála jízdy (*magister equitum*).⁸⁴ Jiný generál jízdy, s germánským jménem Ulphilas, pomáhal Constantiovi v roce 411 porazit uzurpátora Constantina III.⁸⁵ Jinými slovy, v době, kdy se Rutilius plavil do Galie, sloužili Germáni na všech pozicích západořímské armády stejně jako v druhé polovině 4. století a jejich odstranění nebylo myslitelné.⁸⁶ A i kdyby Rutiliovi prokazatelně Germáni

⁸⁰ Po svém návratu z diplomatické mise do Persie a sňatku se Serenou (383), kdy byl Stilicho ještě velmi mladý (Claudianus, *De consulatu Stilichonis* I, 51–52: *vix primaevus eras, pacis cum mitteris auctor / Assyriae*) následovala v rychlém sledu jeho povýšení na *comes stabuli* (384) a *comes domesticorum* (385); stále ještě v mladém věku pak byl Stilicho jmenován generálem (393 *magister militum* a 394 *magister utriusque militiae praesentalis*). Navíc Stilicho pro upevnění své pozice postupně provdal za císaře Honorria své dvě dcery z manželství se Serenou, Marii a Thermantii. Stilichonova strmá kariéra mohla sama o sobě stačit mnoha lidem k nenávisti a závistí vůči regentovi západní říše.

⁸¹ Stilichonův otec byl Vandal (Orosius, *Historia adversum paganos* VII, 38, 1) a matka byla Římanka. Jeroným jej označuje za polobarbara (*ep.* 123, 17: *semibarbarus*).

⁸² Zósimos V, 35, 5–6.

⁸³ Zósimos V, 46, 2–5. PLRE II, Generidus, s. 500–501.

⁸⁴ PLRE II, Allobichus, s. 61.

⁸⁵ PLRE II, Vlphilas, s. 1181.

⁸⁶ To samé se týká Východu. Gót Fravitta byl v letech 400–402 jedním ze dvou vrchních velitelů východořímské armády (*magister militum praesentalis*) a jako další Gót je v této pozici dosvědčen (pro rok 419) Flavius Plinthas. Oba jmenovaní též

v římské armádě vadili, sotva mohl považovat za strůjce barbarizace římské armády právě Stilichona. Ten pouze pokračoval v Theodosiově politice hromadného najímání Germánů do armády, nehledě už vůbec k tomu, že skutečné původce barbarizace římské armády bychom museli hledat mezi císaři druhé poloviny 3. století. Antigermanismus byl tedy na Západě státní politikou – lze-li tento výraz vůbec použít – pouze v druhé polovině roku 408 a pak už nikdy. Neznamená to ovšem, že nemohl ovlivňovat myšlení aristokratického Rutilia, plavícího se do Galie. V myslích mnoha Římanů – zvláště těch urozených – mohlo ještě dlouho přežívat něco jako latentní antigermanismus, podobně jako v římské společnosti bezpochyby existoval latentní antisemitismus.⁸⁷

Jestliže nelze brát vážně Orosia v jeho absurdně přepjatých obviňováních, jestliže Eunapios, Olympiodóros a Zósimos mohou vyjadřovat kritiku, ale rozhodně žádné obvinění z velezrady, pak ze soudobých autorů jedině Jeroným poskytuje, ve svých dvou výše uvedených úryvcích, jakési realistické vodítko k Rutiliovu exkurzu o Stilichonovi. Jak už bylo řečeno výše, první část tohoto exkurzu se zabývá Stilichonovou zradou a zároveň se vztahuje k Visigótům. Jeroným mluví o závislosti říše na pomoci barbarských kmenů, o zlatě, kterým se Řím vykoupil a o tom, že zrádný polobarbar Stilicho „vyzbrojil naše nepřátele proti nám na naše náklady“. O tom všem Rutilius věděl také. Věděl rovněž, že tam, kde Stilicho selhal, Constantius uspěl. Je možné, že pro patriota Rutilia z toho vyplynul logický závěr: také Stilicho mohl uspět v boji proti Alarichovi, kdyby býval chtěl – a měl k tomu řadu příležitostí. Jeho neochota zcela zničit Alaricha a jeho Góty z něj v očích Rutilia učinila zrádce říše. A z přesně stejných důvodů je Constantius pro Rutilia hrdinou, kterého je třeba náležitě oslavit.

dosáhli konzulátu. Ve 20. až 50. letech 5. století se na Východě běžně setkáváme s Germány, většinou Góty, na generálských pozicích (Ardaburius, Aspar, Areobindus, Ansila, Inobindus, Arintheus, Arnegisclus).

⁸⁷ Sám Rutilius nebyl vůči antisemitismu imunní, viz pozn. 79.

Literatura:**Primární zdroje a překlady:**

- CLAUDIUS NAMATIANS, Rutilius. *De reditu suo sive iter Gallicum*. Ed. Ernst DOBLHOFFER. Heidelberg: C. Winter 1972.
- DUFF, John Wight – DUFF, Arnold Mackay. *Rutilius Namatianus, De reditu suo*. In *Minor Latin Poets, with Introductions and English Translations by J. Wight Duff and Arnold M. Duff*, Volume II. Loeb Classical Library, Harvard University Press 1934, s. 753–829.
- MALAMUD, Martha. *Rutilius Namatianus' Going Home. A Translation of Rutilius Namatianus' De reditu suo*. Oxford – New York: Routledge 2016.
- PHARR, Clyde – DAVIDSON, Theresa Sherrer – PHARR, Mary Brown. *The Theodosian Code and Novels, and the Sirmondian Constitutions: A Translation with Commentary, Glossary, and Bibliography*. Princeton: Princeton University Press 1952.
- SEECK, Otto. *Notitia dignitatum. Accedunt Notitia urbis Constantinopolitanae et laterculi provinciarum*. Berlin: Weidmann 1876.
- VESSEREAU, Jean – PRÉCHAC, François. *Rutilius Namatianus, Sur son retour*. Paris: Les Belles Lettres 1933.

Sekundární literatura:

- BLOCKLEY, Roger Charles. *The dynasty of Theodosius*. In Averil CAMERON – Peter GARNSEY (eds.). *The Cambridge Ancient History, vol. XIII*. Cambridge: Cambridge University Press 2007, s. 111–137.
- BROWNING, Robert. *Poetry*. In EASTERLING, Patricia Elisabeth – KENNEY, Edward John. *The Cambridge History of Classical Literature*. Cambridge: Cambridge University Press 2008, s. 692–722.
- CAMERON, Alan. *Rutilius Namatianus, St. Augustine, and the Date of the De Reditu*. *Journal of Roman Studies*, 1967, 57, s. 31–39.
- CAMERON, Alan. *The Last Pagans of Rome*. Oxford: Oxford University Press 2011.
- CLAUSS, Manfred. *Der magister officiorum in der Spätantike (4.-6. Jahrhundert). Das Amt und sein Einfluss auf die kaiserliche Politik*. München: C. H. Beck 1981.
- DEMOUGEOT, Émilienne. *Saint Jérôme, les oracles sibyllins et Stilicon*. *Revue des Études Anciennes*, 1952, 54/1, s. 83–92.
- FERRARI, Mirella. *Spigolature bobbiesi. Italia medioevale e umanistica*, 1973, 16, s. 15–30.

- HALSALL, Guy. *Barbarian Migrations and the Roman West 376-568*. Cambridge: Cambridge University Press 2007.
- HEATHER, Peter. *The Fall of the Roman Empire. A New History of Rome and the Barbarians*. Oxford: Oxford University Press 2007.
- KULIKOWSKI, Michael. *Rome's Gothic Wars*. Cambridge: Cambridge University Press 2007.
- BARTALUCCI, Aldo – CASTORINA, Emanuele – CECCHINI, Enzo – LANA, Italo – TANDOI, Vincenzo. Il nuovo Rutilio Namaziano. *Interventi*, 1975, 27, s. 3–26.
- O'FLYNN, John Michael. *Generalissimos of the Western Roman Empire*. Edmonton: The University of Alberta Press 1983.
- PASCHOUD, François. *Roma Aeterna*. Neuchâtel: Institut suisse de Rome 1967.
- PRYOR, John. The Voyage of Rutilius Namatianus: From Rome to Gaul in 417 CE. *Mediterranean Historical Review*, 1989, 4, s. 271–280.
- SIVAN, Hagith. *Ausonius of Bordeaux. Genesis of a Gallic Aristocracy*. Taylor and Francis e-Library 2004.
- SIVAN, Hagith. Rutilius Namatianus, Constantius III and the return to Gaul in light of new evidence. *Medieval Studies*, 1986, 48, s. 522–532.
- SOGNO, Cristiana. *Q. Aurelius Symmachus. A Political Biography*. Ann Arbor: The University of Michigan Press 2009.
- WARD-PERKINS, Bryan. *The Fall of Rome and the End of Civilization*, Oxford: Oxford University Press 2006.

PhDr. Stanislav Doležal, Ph.D., Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Branišovská 1645/31a, 370 05 České Budějovice
dolezal@ff.jcu.cz